

Syntaktiset rakenteet kertomuksen jäsennyksen osoittimina¹

MARJA-LIISA HELASVUO

1. Tutkimusongelma

Tutkiessani erästä neljän miehen ravintolassa käymää keskustelua ja heidän kertomiaan juttuja minua rupesivat varsinaisen tutkimusaiheeni ohessa yhä enemmän pohdituttamaan keskustelussa esiintyvät kertomukset ja niiden syntaktinen jäsentyminen. Huomasin joidenkin syntaktisten rakenteiden toistuvan ja joidenkin suorastaan hyppäävän ulos muusta tekstistä, niin *prominenteilta* ne tuntuivat. Halusin ottaa tarkemmin selkoa, millaista säännönmukaisuutta tämän takana on ja miten syntaktiset rakenteet osuvat yksii kertomuksen tekstuaalisen rakenteen kanssa. Minua askarrutti se, osoitetaanko syntaksin keinoin sitä, mikä on juoniainesta, mikä aikaan ja paikkaan orientoivaa, mikä evaluoivaa.

2. Aineisto ja kertomus Vinetosta

Aineistona olen käyttänyt ns. Alko-aineiston yhden miesryhmän vapaita keskusteluja ja niiden lomassa esitettyjä kertomuksia, joista koko tutkimuksen lähti liikkeelle. Tämä Alko-aineisto koostuu työtoverusten muodostamien ryhmien illanistujaisissa tehdyistä nauhoituksista. Lisäksi olen tutkinut Turun puhekielen projektin nauhoitusta naisten kahvikutsuilta, joille neljä

¹ Artikkelin perustuu Kielitieteen päivillä Helsingissä 21. 4. 1990 pidettyyn esitelmään. Kiitän kaikkia sektioon osallistuneita kommentteista. Päivien jälkeen olen laventanut esitelmäni artikkeliksi ja saanut asiantuntevaa palautetta ja kritiikkiä seuraavilta: Marjorie ja Charles Goodwin, Auli Hakulinen, Jyrki Kalliokoski, Pentti Leino, Liisa Raevaara, Eeva-Leena Seppänen ja Marja-Leena Sorjonen. Heille kaikille kaunis kiitos!

työtoverusta ja erään heistä tytär ovat kokoontuneet juttelemaan niitä näitä.² Olen tästä nauhoituksesta poiminut kertomukset tarkempaan tarkasteluun. Käytän tässä artikkelissa esimerkkinä yhtä miesryhmässä esitettyä kertomusta, kertomusta Vineton juonnista. Aikaisemmin miehet ovat keskustelleet viinan kotipoltosta ja kiljun teosta, ja TS:n kommentti *mut teho on sellane että kyllä tuo Vi- Vineto aenakin hakkaa* tarkoittaa siis kiljun tehoa. Siitä LK:lle tulee mieleen seuraava juttu. (Litteroinnissa käytetyt merkit on selostettu artikkelin lopussa.)

	TS	: joo.	01
		(1.7)	02
	TS	: khö .hh mut teho on: sellane että kyllä (0.3)	03
		tuo Vi- Vineto aenakin hakkaa.	04
	UK	: *mmm*.	05
	RS	: *mmm*.	06
I	LK	: <Vinetto, tosiaanki>.	07
	TS	: mä olin [Vineto (---)]	08
	UK	: [kauheeta ku sitä] ottaa ja,	09
II.1.	LK	: >sillon ku mä oli Havulinnassa ni< (.) siel	10
		oli(n) harva se päivä sen yhen (.) <Koskelan	11
		Ola *vai mikäs, Koskela> Koskinen, (0.3) juur	12
		Kosken Olli se on yks hyvä ryppymies se on,	13
		Koskelan Ola tai >semmone<.*	14
		(1.2)	15
II.2.	LK	: >meill oli< semmone systeemi >kato me	16
		duunattiin<, (0.4) huuvareita, pistorasioita.	17
	TS	: =mhm. [(---);	18
	LK	: [pesukoneita varten.]	19
		(0.5)	20
	LK	: ja (.) >meill oli< (0.3) siis neljä tuntia	21
		keikka.	22
	TS	: mhm.	23
	LK	: >vaik meni kuinka nopeesti neljä tuntii	24
		laskutettii<.	25
	RS	: mm,	26
		(0.5)	27
	LK	: >nii se oli< kaks keikkaa päivässä. =(ja)	28
		päivä oli täys.=	29
	TS	: =joo.	30
	LK	: me tehtiin sen kans k/mpassa neljä keikkaa.	31

² Alko-aineisto on alunperin kerätty sosiologisen ryhmädynamiikan tutkimuksen tarpeisiin (Bruun, Kettil 1959: Drinking Behaviour in Small Groups. The Finnish Foundation for Alcohol Studies 9. Helsinki). Auli Hakulisen keskusteluntutkimuksen projekti on sittemmin saanut sen käyttöönsä. Turun puhekielen hankkeen keskustelun (TuPu nauha n:o C 134) on puolestaan nauhoittanut keskustelussa mukana ollut opiskelijatyttö, joka siis oli erään keskustelijan tytär.

Syntaktiset rakenteet kertomuksen jäsennyksen osoittimina

	TS	:	mm.	32
	LK	:	kun me lähettii <i>aamul</i> puol yheksält ni me oltiin siin, (.) <yhden> (.) puol kahden aikaan oltiin selvitty niist keikoista.=	33 34 35
	TS	:	=mm. (.)	36 37
	LK	:	ja koko päivästä saatii (.) <i>palkka</i> .	38
	TS	:	mm.	39
III.1.	LK	:	no (.) <tietysti sit ku keikat oli selvät ni heti< (0.5) ensimmäiseen kauppaan iso pullo Vinettoo. =sit mentiin tonne meren rantaa pistettii jalat vetee. =kengät vek laiturille ja jalat vetee. (0.3) *kukaan nähny* me ryypättii Vinettoa. =siin me istuttii ja loiskuteltii. [.hh hih hih hih]	40 41 42 43 44 45 46
	TS	:	(istuite jalap pruu]killa.)	47
III.2.	LK	:	joo. (0.3) koko päivän ku käveli kato paikast neljä paikkaaki sentään oli eri puolilla ja, (0.5)	48 49 50 51
	LK	:	no olihan meillä raitsikaliput ajettii välillä, (.) ku tuli kiva päivä ni käveltii.	52 53
	TS	:	mm. (0.5)	54 55
IV	LK	:	ja siit se meni jumalaut sitä alko /kaipaamaa loppujen loppuks.	56 57
	TS	:	<i>mhm</i> .	58
	UK	:	juu. mut siihen lankee ajatus [lopuksi.	59
	LK	:	[jo:o. (1.1)	60 61
	TS	:	se on totta. (1.0)	62 63
V.1.	LK	:	ja sitte se jatku sen jälkee, (0.3) (tään) jälkee se jatku nii et aina kun mä oli Sähkö(-Meretmaal) töissä/aina kun mä tuli himaan,(.) >mä asun Lapinlahdenkadulla.<= () : (=mm.=)	64 65 66 67 68
	LK	:	=mä menin siihe Friskoo. (0.3) >suoraa mä tuln kotiin mä vaihdoin vaatteet ja menin Friskoon<.=	69 70 71
	()	:	=m [m.	72
V.2.	LK	:	[ja kaks Tsiniä. (.) [ja] kaikki lehdet, [joo.]	73
	TS	:		74
	LK	:	päivän lehdet mitä oli.=	75
	()	:	=hoh ho ho?	76
	LK	:	>ja sit mä otin ne kaks Tsiniä< ja luin ne lehdet.	77 78
	TS	:	mm. (.)	79 80
VI	LK	:	mut sen se vaati, >sitä teki /mieli.< (0.5)	81 82

TS	:	m	[m.		83
LK	:		[tai een > mä tiedä (josko) teki mut< oli		84
				semmone /tapa.		85
TS	:	mm.				86
		(0.5)				87
UK	:	.hjuu=				88
LK	:	=oli semmone tapa niinku				89
UK	:	[toi /töissäkäymi	[ne.	90
		[nii,	[nii >se on< nii se on joku	91
			semmone määrätty tapa ku	se(n) vähä aikaa		92
			tekee nii (.) se vaatii	[sit	93
LK	:			[mm.	94
TS	:			[jo:o?	95
		(0.3)				96
LK	:	ja sithä se jatku ihan ni<				97
		(1.4)				98
LK	:	*niin kauan ku*				99
		(1.4)				100
LK	:	>*mä aloin ajaa tota autoo.<	(0.5)	sit se		101
		loppu.*				102

3. Kertomuksen rakenne sisällön mukaan analysoituna

LK:n kertomus voidaan sisältönsä puolesta jakaa jaksoihin, joita on esimerkiksi merkitty roomalaisin numeroin varsinaisen tekstin vasemmalla puolella. Ensimmäinen jakso sisältää lyhyen abstraktin siitä, mitä kertomus käsittelee, toinen, orientoiva jakso esittelee henkilöt, *Koskelan Olan* ja kertojan itsensä, ja luonnehtii lyhyesti heitä sekä sitoo kertomuksen paikkaan ja aikaan (*sillon ku mä olin Havulinnassa*). Lisäksi tässä jaksossa hahmotellaan kuvattavalle toiminnalle yleiset kehykset (*meill oli semmone systeemi*). Kolmas jakso sisältää varsinaisen juonen ja tapahtumat. Se jo päättyy kerran jonkinlaiseen loppuyhteenvetoon (IV) mutta alkaa uudestaan hetken kuluttua (V) ja päättyy sitten toiseen loppuyhteenvetoon (VI). Tämänäyttöinen jaksottelu myötäilee pitkälti William Labovin (1972) muotoilemaa kertomusten tekstuaalista rakennemallia, jonka hän on tehnyt mustien amerikkalaisnuorten kertomusten pohjalta.

Myös Labov oli kiinnostunut tekstin rakenteen suhteesta syntaksiin: hän jakoi lauseet narratiivisiin lauseisiin, jotka ovat aikasuhteessa keskenään, ja vapaisiin lauseisiin, joiden järjestys on vaihdettavissa keskenään ja jotka eivät ajallisesti ole sidoksissa toisiinsa. Narratiiviset lauseet muodostavat kertomuksen juonen, komplikaatio-osan. Labov tutki lähinnä sitä, millaisia syntaktisia rakenteita käytetään narratiivisissa lauseissa. Tuloksena on lista englannin suosimista kieliopillisista rakenteista tällaisissa lauseissa; lista on luonnollisesti kielikohtainen.

Syntaktiset rakenteet kertomuksen jäsennyksen osoittimina

Labovin rakennemalli jäsentelee kertomusta ja luo mahdollisuudet yksityiskohtaiselle syntaktiselle analyysille. Se saattaa johtaa hyvin suoraviivaisiin hypoteeseihin: on luonnollista, että orientaatioissa käytetään enemmän statiivisia rakenteita ja komplikaatioissa dynaamisia ja että nämä statiiviset rakenteet jäävät taka-alalle ja juoniaines nousee tärkeimmäksi. Tämä hypoteesi on myös helppo osoittaa oikeaksi, mutta se ei vielä kerro kovin paljon kertomuksen syntaksista.

4. Transitiivisuus ja etualaistaminen

Paul Hopper ja Sandra Thompson (1980) ovat esittäneet suositukseksi tullessa artikkelissaan, että transitiivisuus on avain sen ymmärtämiseen, mikä kertomuksessa ja ylipäättään diskurssissa nousee etualalle, mikä jää taustalle. Hopper ja Thompson pitävät transitiivisuutta enemmän koko lauseen kuin vain verbin ominaisuutena. Transitiivisuuteen vaikuttavat useat eri piirteet, mm. se, onko agentilla kontrollia tapahtumaan, saako agentti aikaan muutoksen objektin tilassa, onko lauseen aspekti teellinen vai ateellinen. Lauseet, joilla on useita transitiivisuuspiirteitä ja jotka siis ovat korkealla transitiivisuusasteikossa, nousevat Hopperin ja Thompsonin mukaan kertomuksessa etualalle, kun taas matalan transitiivisuuden lauseet jäävät taka-alalle.

Kun tutkitaan esimerkikertomustamme, Hopperin ja Thompsonin transitiivisuuspiirteitä on useampia ainakin seuraavissa lauseissa: *kato me duunattiin, huuvereita. pistorasioita.* riveillä 16 ja 17; *me tehtiin sen kans kimpassa neljä keikkaa* rivillä 31; *pistettii jalat vetee. kengät vek laiturille ja jalat vetee* riveillä 43 ja 44; *me ryypättiin Vinettoa* riveillä 44 ja 45; *mä vaihdoin vaatteet* rivillä 70; *mä otin ne kaks Tsiniä ja luin ne lehdet* riveillä 77 ja 78. Samalla kuitenkin huomataan, että aivan transitiivisuusasteikon yläpäähän ei sijoitu yksikään lause: yhdessäkään lauseessa ei objektin tilassa aiheudu pysyvää muutosta. Tällä tavoin analysoidut ja esiin nostetut lauseet eivät sitä paitsi tunnu tuovan kertomuksen etualaisinta osaa esiin; esim. *mä vaihdoin vaatteet* rivillä 70 on pikemminkin taka-alainen kuin etualainen: se lausutaan tasisella intonaatiolla, nopeutettuna yhteen edeltävän ja jäljessä seuraavan lauseen kanssa >*suuraa mä tulin kotiin mä vaihdoin vaatteet ja menin Friskoon*<. Lisäksi Hopperin ja Thompsonin mukainen transitiivisuuden piirrekimppuanalyysi jättää taka-alalle mm. riveiltä 41 ja 42 *heti ensimmäiseen kauppaan iso pullo Vinettoo* ja riveiltä 73 ja 75 *ja kaks Tsiniä, ja kaikki lehdet, päivän lehdet mitä oli*, jotka kuitenkin tuntuvat ehkä kohosteisimmilta koko kertomuksessa; niitä seuraavat transitiiviset lauseet *me ryypättii Vinettoa* ja *sit mä otin ne kaks Tsiniä ja luin ne lehdet*, jotka taas ovat mukana etualaisten lauseiden joukossa, kertaavat aiemmin sanottua.

Hopperin ja Thompsonin piirrekimppuanalyysin ideat tuntuvat houkuttelevilta, mutta käytäntöön sovellettaessa tulee ongelmia: joutuu miettimään, mitä piirteitä korostaa, kun kaikki eivät kuitenkaan usein ole läsnä samassa lauseessa. Koko transitiivisuuden idea häipyä käsistä viimeistään silloin, kun katsoo Hopperin ja Thompsonin artikkelin liitteessä olevia kokonaisten tekstien analyysija — itse artikkelissa on pääasiassa vain lauseen mittaisia esimerkkejä: Käy selväksi, että tekstit on ensiksi luettu arkijärjellä ja katsottu, mikä tuntuu etualaiselta, ja alleviivattu se. Taka-alaisiksi jää useita sellaisia lauseita, jotka piirrekimppuanalyysin pohjalta olisi aivan perusteltua merkitä etualaisiksi mutta jotka eivät kertomuksen kannalta ole etualaisia. Analyysit on siis tehty ilmeisesti pikemmin piirrekimppuanalyysista välittämättä kuin sen avulla.

5. Tekstin eri tasot ja niiden suhde syntaksiin

Transitiivisuus ja etualaisuus eivät oikein pure kertomuksen syntaksin ja tekstuaalisen rakenteen suhteen analyysiin. Tarvitaan monisyisempää välineistöä. Robert Longacre (1987 ja 1989) tarjoaa tällaisen välineistön, peräti seitsenportaisen. Longacren seitsemän porrasta muodostavat rankijärjestelmän, jossa ylimpänä ovat juonilauseet (storyline clauses). Ne ovat Longacren mukaan sekventiaalisia eli aikasidoksessa keskenään (vrt. Labovin narratiivisiin lauseisiin) ja punktuaalisia. Juonilauseita porrasta alempana ovat taka-alaisesti toimintoja ja kognitiivisia tiloja kuvaavat lauseet, joissa käytetään duratiivisia adverbeja ja progressiivisia verbimuotoja. Kolmannessa portaassa puolestaan ovat taakamat, tapahtumat ja toiminnat, jotka hyppäävät juonen ulkopuolelle, taaksepäin. Englanti käyttää näissä lauseissa pluskvamperfektiä. Kehyslauseet sitovat kertomuksen aikaan ja paikkaan, esittelevät osanottajat. Niissä käytetään statiivisia verbejä tai verbejä, joilla on elottomat subjektireferentit, eksistentiaalisia ja omistusrakenteita. Viidennessä portaassa ovat irreaaliset lauseet, joissa käytetään modaalaisia rakenteita, futuuria, kieltolauseita. Kuudennen portaan muodostavat evaluoivat lauseet. Niissä käytetään Longacren mukaan samanlaisia rakenteita kuin kehyslauseissa. Viimeisinä porrastuksessa ovat kohesiiviset lauseet, jotka toistavat edellä sanottua tai seuraavat suoraan siitä. Viimeiset kaksi porrasta ovat Longacren mukaan (1989: 418) alimpina siksi, että ne eivät ole kertomuksen kannalta niin olennaisia kuin kehyslauseet ja irreaalista maailmaa kuvaavat. Onkin totta, että kaikille muille rangeille löytyy ainakin englannista kieliopilliset vastineet, rakenteet, jotka ovat kaikkein kotoisimpia kyseiselle portalle. Kuitenkin esimerkiksi viidettä porrasta, irreaalisuutta, voidaan ilmais-

ta paitsi kieliopillistunein rakentein myös leksikaalisesti. Tämä on Longacren mallin kannalta ratkaisematon ongelma.

Longacren rankianalyysin avulla esimerkkikertomuksestamme erottuvat karkeasti ainakin seuraavat osat: kehyslauseet (II.1.), jotka siis vastaavat Labovin orientaatio-osaa. Kehyslauseet ovat statiivisia: niissä on luonnehtivia, sirkumstantiaalisia ja habitiivisia rakenteita. Riviltä 16 alkava jakso II.2. analysoitaisiin Longacren analyysissa kakkosportaassa olevaksi taka-alaiseksi toiminnaksi: lauseet eivät ole temporaalisesti järjestyneitä, paitsi kun-lauseella alkava lauseyhdistys riveillä 33–35, eivätkä ne ole punktuaalisia vaan pikemmin duratiivisia. Niissä ei myöskään ole yhtään tiettyyn ajanhetkeen viittaavaa adverbialia (paitsi lauseyhdistyksessä riveillä 33–35). Rivillä 40 alkaa tihentynyt jakso, jota olen merkinnyt III.1.:lla. Sen ensimmäiseen konstruktion en vielä puutu; muuten on selvästi kyse Longacren juonilauseista: yleiseltä tasolta laskeudutaan yhteen hetkeen ja lauseet sitoutuvat toisiinsa temporaalisesti. Riviltä 48 alkava geneerinen *koko päivän ku käveli* aloittaa taas taka-alaisen jakson, jonka lauseet ovat epäsekventiaalisia ja kuvaavat toistuvia tekemisiä. Riviltä 56 alkaa neljäs jakso, joka Longacren analyysissa olisi evaluoiva, sillä se ilmaisee puhujan arviota. V.1. (alkaa r. 64) on jälleen yleinen jakso, mutta tällä kertaa lauseet seuraavat tiukkaa temporaalista järjestystä. Samalla ne ovat syntaktisesti hyvin tiheitä: niissä on esimerkiksi runsaasti paralleelisia rakenteita. Kuudes jakso on taas evaluoiva, kuten edellä jakso IV.

6. Rankianalyysin ongelmia

6.1. Interaktio syntaksin säätelijänä

Rankijärjestelmänsä Longacre sanoo olevan universaali. Äskettäisessä artikkelissaan (1989) hän jopa väittää, että se pätee paitsi kertomusten analyysiin myös diskurssiin yleensä: se osoittaa, mikä diskurssissa on keskeistä, ”mainline”, mikä vähemmän tärkeää. On selvää, että näin rankka yleistys diskurssiin – mitä tällä epämääräisellä termillä tarkoitetaankin – on aivan ennenaikainen ja voi saada tukea vain monologisesta tai haastatteluaineistosta. Tällainen ainespohja ei voi antaa kovin kattavaa kuvaa ainakaan puhutusta kielestä, jota olennaisesti muovaava tekijä on puhujien keskinäinen vuorovaikutus. Interaktion näkökulma Longacreelta puuttuu täysin; tuntuu kuin hänen puhujansa puhuisivat vain kielentutkijan pyytäessä ja vain tämän antamasta aiheesta. Rankianalyysi ei ota huomioon sitä mahdollisuutta, että puhujat saattavat yhdessä kertoa juttua. Longacrella ei myöskään ole keinoja analysoida esimerkiksi kysymysten tai pitempien kommenttien vaikutusta

kerrontaan. Kuitenkin ne muovaavat kertomusten syntaksia sangen näkyvä-
lä ja konkreettisella tavalla. Samoin tekevät palautteet, mutta vähemmän
kouriintuntuvasti kuin kommentit ja kysymykset. Charles Goodwin (1984)
on osoittanut, että palautteiden, sekä kielellisten että ei-kielellisten, saami-
nen tai saamatta jäänti voi aiheuttaa sen, että jokin rakenne jää kesken tai
vaihtuu kesken kaiken toiseksi. Esimerkkitekstistämmekin huomataan, että
palautteet tukevat tekstin jäsenystä: yleisessä jaksossa II.2. palautteita tulee
runsaasti kertomuksen ensisijaiseksi vastaanottajaksi asettuneelta TS:ltä. Sen
sijaan juonen kannalta olennaisen III.1. -jakson aikana palautteita ei tule,
mutta tämä jakso kehystyy palautteilla r. 39 ja 47, mikä todistaa siitä, että
keskustelukumppanitkin jäsentävät tämän omaksi jaksokseen, toisenalaiseksi
kuin edeltävä. Samoin temporaalisesti etenevät jaksot V.1. ja V.2. ovat lähes
kokonaan ilman palautteita – vain niiden rajalla r. 72 on jonkun lyhyt pa-
laute –, mutta niitäkin ympäröivät kumppaneiden kommentit: edellä TS:n
vuoro (r. 62) ja jäljessä nauru (r. 76).

6.2. Verbi ei yksin voi ratkaista

Longacren kertomusten analyysi rakentuu olennaiselta osaltaan verbien va-
raan (ks. esim. 1987: 52): verbi on hänen mukaansa lauseen keskeisin osa ja
se esimerkiksi aikamuodollaan määrää, mihin rankiin lause sijoittuu.

Esimerkkikertomuksessamme Vineton juonnista on myös sellaisia lau-
seenveroisia kokonaisuuksia, joissa verbiä ei ole lainkaan. Ne koostuvat yh-
destä tai kahdesta nominilausekkeesta, joiden lähistöllä ei ole mitään predi-
kaattiverbiksi kelpaavaa. Tällaisia rakenteita (nominaalisia lauseita, kuten
Longacre niitä kutsuu) voi Longacren mukaan olla vain kehyslauseissa. Tästä
on esimerkki jaksossa II.1. riveillä 12 ja 13, joilla puhuja hakee ystävänsä
nimeä. Tällainen yksinäisen nominilausekkeen käyttö ja sen toisto, oli ky-
seessä sitten nimi tai muu nomini, on hyvin yleistä orientoivissa jaksoissa
aineistoni kertomuksissa (termistä *yksinäinen nominilauseke* ks. Helasvuo
1988). Mutta vastaavanlaisia rakenteita ja varsinkin sellaisia, joissa gram-
maattisessa sijassa oleva nominilauseke on yhdistyneenä suuntasijaiseen
NP:hen, on myös kertomusta eteenpäin vievissä jaksoissa. Ne ovat tekstuaa-
lisesti vieläpä sangen prominentteja. Tällaisista ovat esimerkkeinä rivien 41
ja 42 *heti ensimmäiseen kauppaan iso pullo Vinettoa* ja ehkä myös rivien 43 ja
44 *kengät vek laiturille ja jalat vetee*, sekä rivien 73 ja 75 *kaks Tsiniä. ja
kaikki lehdet, päivän lehdet mitä oli*.

Suomen kielen syntaktiseen ominaislaatuun kuuluu se, että sijapäätteet
voivat toimia predikaatteina³. Grammaattisessa sijassa oleva nominilauseke
voi yksinään muodostaa nominaalilauseen kaltaisen itsenäisen konstruktion

ja paikallissijaisen nominilausekkeen sijapäätte voi puolestaan toimia predikaattina, jonka argumentteina paikallissijan kantana oleva nominilauseke ja grammaattisessa sijassa oleva lauseke ovat: esimerkiksi konstruktiossa *jalat veteen* jalka ja vesi ovat illatiivin päätteiden argumentteja. Paikallissijaisen nominilausekkeen toinen argumentti voi olla myös ilmipanematta, kuten *ensimmäiseen kauppaan* (r. 41). Kuten esimerkeistä huomataan, grammaattisessa sijassa olevan nominilausekkeen ei välttämättä tarvitse muodostaa nominaalilauseen kaltaista konstruktiota – siis predikoida –, vaan kyseeseen voi tulla sangen dynaamiseltakin tuntuva konstruktio, kuten *iso pullo Vinettoo* (r. 41 ja 42), jossa kyse on pikemminkin pullon ostamisesta tai ottamisesta kuin sen olemassaolosta tai identifioimisesta. Nominilauseke olisi siis lähinnä argumentin asemassa. Puheena oleva kohta on mahdollista tulkita myös siten, että tässä, kuten myös riveillä 73 ja 75, on kyse salamannopeasta siirtymästä tapahtumahetken deiksikseen ja johtolauseettomasta suorasta lainauksesta: (*Me sanottiin:*) *iso pullo Vinettoo*, (*mä pyysin:*) *kaks Tsiniä. ja kaikki lehdet*. Näiden kohtien tulkitseminen referaateiksi tekee entistä ymmärrettävämmäksi sen, miksi ne ovat niin kohosteisia, suorat lainaukset kun muutenkin pyrkivät sijoittumaan kertomuksen huippukohtiin.

Yksinäisiä NP:itä käytetään aineistossani juonilauseissa ja kehyslauseissa, mutta ei koskaan taka-alaisia tapahtumia kuvaavissa. Kiintoisaa on, että ne esiintyvät lähes aina kaksittain: kertomuksessa ei ole yksinäistä NP:tä ilman toista. Esimerkkinä tästä on kertomus, jossa puhuja kertoo käynnistään kaverinsa luona, jonka isällä sattuu olemaan syntymäpäivät. Seuraavassa on kertomuksen alusta katkelma orientaatiojaksosta, jossa puhuja esittelee henkilöt.

LK	:	>ai juu tost<=
UK	:	=mm?= [ei mut hei]
LK	:	=>mu(n) äskö piti<, [kuuta*< juo] mas
UK	:	krhm
LK	:	>*mä olin yks päivä tätä [ei mut hei] mas
UK	:	[faijan kans KAtos, (0.5) mä oli (0.4)
LK	:	Skiden [>kuule<
UK	:	[>ei mut hei<
LK	:	tunnetha [sä herra] OKkosen,
UK	:	[>ei mut hei<

³ Siro (1964) on esittänyt ajatuksen paikallissijojen päätteistä kvasipredikaatteina, jotka osoittavat paikallissijan kantana olevan nominin suhdetta johonkin lauseen toiseen jäseneseen. Kvasipredikaatteja paikallissijat ovat ilmeisesti siksi, että ne Siron käsityksen mukaan toimivat aina yhdessä varsinaisen predikaatin, finiittimuotoisen verbin, kanssa.

- UK : khöm (.) .hh
 → LK : tän suure humo- HUmor:istin. (0.5) herra
 → Okkosen, (.) herra Okkonen. (.) >Skide
 Okkonen<.

Puhuja toistaa orientaatiovaiheessa ystävänsä nimeä, erityisesti sukunimeä, useaan kertaan. Kun päästään kertomuksen komplikaatio-osaan, nimi toistuu jälleen, oikeastaan hieman yllättäen.

- LK : se [faija pomppas ylös sieltä ja (0.5)
 LK : ((nousee ylös näyttämään))
 LK : tsiiikas vähä aikaa näin ja
 UK : he he he
 LK : sit se tul(h)i .hh sit [se tuli kã]si
 RS : [hh hö hö]
 LK : ojossa ja [m- tie]tyst minä vastaan käsi ojossa
 RS : [hö hö]
 LK : ja (0.3) kuinka ollakkaan ni ((esittäen samalla))
 me mentii [ohi siit
 O : [he he he .hh he [he hö hö hö
 LK : [ja taas takasi,
 → LK : Kivine; [Kivin-
 UK : [.hh ha ha ha ha ha ha] Saijai\$=
 → LK : \$Okkone\$.

Ehkä puhuja ei todellakaan tuntenut ystävänsä isää, mutta sitäkin voi perustella, että orientaatiojaksossa useaan kertaan yksinäisenä NP:nä toistunut nimi johdattaa puhujan käyttämään uudestaan samaa rakennetta kohdassa, jossa esittelyn sijaan odottaisi pikemmin onnittelua. Kertomuksissa ei mitenkään välttämättä esitetä asioita siten kuin ne tapahtuivat, ja juuri tässä kohdin kertoja tuntuu muutenkin siirtyvän etäämmälle kertomuksen pohjana olevien tapahtumien todellisuudesta: puhuessaan esittelystä hän käyttää *me*-pronominia subjektina ja kuvaa tapahtumia, ikään kuin hänellä ja toisena osapuolena olevalla Skiden fajilla olisi yhteinen näkökulma *me mentii ohi siit ja taas takasi*, vaikka puhuja on aiemmin nimenomaan kertonut heidän kulkeneen toisiaan vastaan, ei samansuuntaisesti. Kertomus tuntuu johdattavan kertojaansa käyttämään tiettyjä rakenteita. Yksinäisen NP:n käyttö on ilmeisesti niin voimakas syntaktinen tehokeino, että se houkuttelee esiin parin itselleen.

7. Vinetto-kertomuksen syntaksi lähitarkastelussa

Käytettäessä Longacren rankianalyysin tapaista universaalialia mallia ei vielä saada esiin mitään kovin mullistavaa yksittäisestä kertomuksesta. Jokainen

kertomus sisältää oman mikromaailmansa, jota mm. syntaksin avulla tehokkaasti jäsennetään. Esimerkiksi voimme ottaa alussa siteeratun Vinetto-kertomuksen.

Vinetto-kertomus alkaa yksinäisellä NP:llä *Vinetto, tosiaanki* (r. 7), joka toimii koko kertomuksen otsikkona ja eräällä tavalla määrää sen johtavan sävelen. Tällaisia on nimitetty kertomuksen etiäisiksi (story preface; ks. esim. Sacks 1970). Yksinäisten NP:iden muodostamat rakenteet toistuvat useaan kertaan kertomuksen kuluessa: ensin kehyslauseissa (II.1.) puhujan esitellessä henkilöitä, sitten tiheässä juonen kehittelyjaksossa III.1., jossa pureudutaan yhteen hetkeen ja sen tapahtumiin, ja vielä uudestaan V.2., samankaltaisessa tihentymäkohdassa. Huomiota kiinnittää se, että kohdissa III.1. ja V.2. lausekkeet ovat samankaltaisia sisäiseltä rakenteeltaankin: on kvanttorit *pullo* ja *kaksi* ja nominit *Vinettoo* ja *Tsiniä*. Lausekkeiden referentit ovat lisäksi hyvin lähekkäisiä semanttisesti, sillä sekä etiäisessä että kahdessa juonilauseiden jaksossa kyse on alkoholista.

Myös yleiset jaksot II.2. ja III.2. käyttävät keskenään samoja rakenteita: passiivia joko mon. 1. pers. pronominin kera tai ilman, geneerisiä lauseita ja habitiivisia rakenteita. Ensimmäinen tiheä juonilauseiden jakso III.1. rajautuu yhdeksi kokonaisuudeksi sen molemmin puolin olevien *kun*-lauseen sisältävien konstruktioiden avulla *ku keikat oli selvät* (r. 40) ja *koko päivän ku käveli* (r. 48). Edellä oli jo puhetta palautteiden sijoittumisesta samoille kohdin.

Toinen juonijakso V.1., joka huipentuu V.2.:een, on myös hyvin kiinteä syntaktisesti. Paralleelisuutta ja toistoa esiintyy monella tasolla: Toistetaan syntaktisia rakenteita, joissa on mahdollinen adverbiaali alussa, 1. pers. subjektipronomini ja verbi sekä objekti tai paikanadverbiaali. On myös puhdasta leksikaalista toistoa, jopa painotusten ja rytmin kopiointia *aina kun mä olin Sähkö(-Meretmaal) töissä, aina kun mä tuli himaan*. Lisäksi jaksossa on kaksi kolmiportaista listaa *aina kun mä oli Sähkö(-Meretmaal) töissä aina kun mä tuli himaan* (— —) *mä menin siihe Friskoo*. sekä *suoraa mä tulin kotiin mä vaihdoin vaatteet ja menin Friskoon*. (Paralleelisuudesta ja toistosta ks. Raevaara 1988.)

Jakson päättää yksinäisistä NP:istä muodostuva rakenne *ja kaks Tsiniä. ja kaikki lehdet, päivän lehdet* (jakso V.2., r. 73, 75). Samalla tavoin kuin edellä, kun puhutaan *isosta pullosta Vinettoo*, tässäkin argumenttien väliset suhteet ilmaistaan myöhemmin *ja sit mä otin ne kaks Tsiniä ja luin ne lehdet* (r. 77 ja 78; vrt. r. 44 ja 45 *me ryypättiin Vinettoa*).

Kertomuksen kaksi loppuyhteenvetoa alkavat nekin samoilla rakenteilla: *siit se meni jumalaut* (IV r. 56) ja *mut sen se vaati* (VI r. 81), joissa molemmissa on subjektina *se*, joka on viittaussuhteiltaan sangen epämääräinen.

Molempia rakenteita seuraa objektina toimivan *sitä*-pronominin aloittama lause *sitä alko kaipaamaan loppujen lopuks* ja *sitä teki mieli*. Kummassakin loppuyhteenvedossa on myös arvioivaa ainesta. On kiintoisaa havaita, että kertoja esittää evalueoivan aineksen imperfektissä (r. 56 ja 57 *sitä alko kaipaamaa loppujen lopuks* ja r. 84 ja 85 *tai een mä tiedä josko teki [mieli] mut oli semmone tapa*), keskustelukumppani UK taas samoja leksikaalisia rakenteita toistellen, mutta preesensissä (r. 59 *siihen lankee ajatus lopuksi* ja r. 91–93 *se on joku semmone määrätty tapa ku sen vähä aikaa tekee nii se vaatii sitte*). Aikamuodon vaihdoksella UK nostaa kertojan kokemuksista kumpuavat päätelmät yleiselle tasolle, kaikkia koskeviksi.

Vinetto-kertomus jakautuu kahteen osaan, juttuun Vineton ryypäämistä Koskelan Olan kanssa ja selostukseen päivittäisestä Tsinin juonnista Friskossa. Etiäisessä (r. 7) kertoja paljastaa, että kertomus koskee Vinettoa. Harvey Sacks (1970) on todennut, että kertomuksen etiäiset ovat tärkeitä keskustelukumppaneille siksi, että niiden avulla he pystyvät jäsentämään kertomusta ja päättelemään, milloin huippukohta on tullut ja milloin kertomus päättyy. Esimerkkikertomuksessamme keskustelukumppanit tietävät päästäessä ensimmäiseen tiheään juonijaksoon III.1., että kertomuksen pääkohta on saavutettu ja juttu lähenee loppuaan. UK:lla on siis tämän jälkeen täysi syy alkaa kommentoida ja vetää yleisiä johtopäätöksiä (r. 59). Tämän jälkeen seuraa pitkäkö tauko (r. 61) ja TS:n kommentti *se on totta* (r. 62). Kenttä on vapaa, ja LK jatkaa heti Frisko-jutullaan (V.1 ja V.2.). Frisko-jutun alku ja loppu merkitään leksikaalisesti verbiparilla *jatkaa – loppua*. Kertoja aloittaa sanomalla: *ja sitte se jatku sen jälkee* (r. 64), ja lopettaa toteamalla: *ja sithä se jatku ihan ni< niin kaun ku mä aloin ajaa tota autoo. sit se loppu* (r. 97–102). Vinetto-kertomus ja sen jatko tulevat loppuunsa.

8. Lopuksi

Olen tässä artikkelissa käynyt läpi ainoastaan yhden kertomuksen yksityiskohtaisesti ja käyttänyt muita kertomuksia vain jotain erityistä seikkaa selvittämään. Vinetto-kertomus ei kuitenkaan ole mikään poikkeus; vastaavanlaisen seikkailuretken olisi voinut tehdä mihin tahansa muuhun aineistoni kertomukseen. Kukin kertomus kätkee itseensä sisäisen rakenteen, syntaktisen rungon: jotkin rakenteet, lausekkeet tai kokonaiset lauserakenteet kertautuvat ja jäsentävät kertomuksen erilaisiin osiin. Vuoronvaihto ja palautteet osoittavat, miten keskustelijat itse analysoivat kertomusta ja sen jakautumista eri jaksoiksi.

Litterointimerkit

1. Sävelkulku

Prosodisen kokonaisuuden lopussa

- . voimakkaasti laskeva intonaatio
- , lievästi laskeva intonaatio
- ? voimakkaasti nouseva intonaatio
- ; epäselvä intonaatio

Prosodisen kokonaisuuden sisällä tai alussa

- / sana lausuttu ympäristöä korkeammalta
- \ sana lausuttu ympäristöä matalammalta
- heti (kursivointi) painotus tai intonaation nousu muualla kuin sanan lopussa

2. Päällekkäisyydet ja tauot

- [päällekkäispuhunnan alku
-] päällekkäispuhunnan loppu
- (.) mikrotauko: 0.2 sekuntia tai vähemmän
- (0.4) pitempi tauko; pituus on ilmoitettu sekunnin kymmenesosina
- = kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta

3. Muuta

- × nopeutettu jakso
- ◇ hidastettu jakso
- ** muuta puhetta hiljaisempi jakso
- .hh sisäänhengitys
- .hjuu (piste sanan edessä) sana lausuttu sisäänhengittäen
- he he naurua
- s(h)ana (suluissa oleva h sanan sisällä) sana on lausuttu nauraen
- \$\$ naurava ääni
- si- (tavuviiva) sana jää kesken
- ni< (nuolenkärki sanan lopussa) katkos puheen virrassa
- (tai) sulkeiden sisällä epäselvästi kuultu jakso tai puhuja
- (()) litteroijan kommentti tai selitys

MARJA-LIISA HELASVUO

LÄHTEET

- GOODWIN, CHARLES 1984: Notes on Story Structure and the Organization of Participation. — Atkinson, J. M. — Heritage, J. (eds.), *Structures of Social Action*. Cambridge University Press, Cambridge.
- HELASVUO, MARJA-LIISA 1988: Subjekteina ja objekteina toimivat nominilausekkeet puhutussa suomessa. *Lisensiaatintyö*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- HOPPER, PAUL J.—THOMPSON, SANDRA A. 1980: Transitivity in Grammar and Discourse. *Language* 56: 251–295.
- LABOV, WILLIAM 1972: *Language in the Inner City*. Studies in the Black English Vernacular. Basil Blackwell, Oxford.
- LONGACRE, ROBERT E. 1987: The Semantics of the Storyline in East and West Africa. *Journal of Semantics* 5: 51–64.
- LONGACRE, ROBERT E. 1989: Two Hypotheses Regarding Text Generation and Analysis. *Discourse Processes* 12: 413–460.
- RAEVAARA, LIISA 1988: Keskustelun retorisesta toistosta. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- SACKS, HARVEY 1970: Lecture Two, April 9, 1970. Unpublished lectures. School of Social Science. University of California, Irvine.
- SIRO, PAAVO 1964: *Suomen kielen lauseoppi*. Tietosanakirja Oy, Helsinki.

Syntactic structures as markers of story structure

MARJA-LIISA HELASVUO

Telling stories is an important form of human communication: people share experiences through telling stories about them. The stories studied here have been told by men and women during ordinary conversation. In these stories, some syntactic structures were used many times and some seemed more prominent than the others. The present study seeks to find out what makes them prominent. The interaction between syntax and the different textual (functional) parts of the story is also studied: does the use of different syntactic structures express an evaluation of the events, or how they are oriented towards time and place? The findings of the study are illustrated through the analysis of one story told during a conversation between four men.

The situation and the participants of the conversation have an effect on the form and structure of the story. There is, nevertheless, something in common in every story. William Labov has pro-

posed that each story should at least have a complicating action consisting of two or more clauses that are temporally connected with each other. In addition to this, there may be an abstract at the beginning of the story telling what the story is going to be about. An orientation introduces the participants and pins the events down to time and place. There may also be an evaluation and a result or resolution at the end of the story.

Robert Longacre has suggested that the different story parts, or ranks as Longacre calls them, have syntactic counterparts: e.g. in the orientation, stative verbs and existential or habitive constructions are used. They usually have inanimate subject referents. To describe the complicating action (storyline in Longacre's terms), people use sequential clauses with punctiliar rather than durative verbs. In the light of the present study, Longacre's analysis seems to make far too broad generalizations

Syntaktiset rakenteet kertomuksen jäsennyksen osoittimina

based on very limited and artificial data. There is no way in which Longacre's system could take interaction into account; in everyday conversations stories are always a coproduct of both the principal teller and her or his coparticipants. To analyze the structure of a story one must be able to analyze the conversation as a whole. Responses and the whole turntaking system show how the participants themselves analyze the story into different parts.

In Longacre's analysis, the predicate verb is the most important: the rank of the clause is decided on the basis of the verb. In the data analyzed here, however, there are constructions consisting of a single, independent noun phrase with no predicate at all. These independent noun phrases are not only used as nominal clauses in the orientation, e.g. to

introduce a participant or a place, but they can be used in the description of the complicating action, too. In Finnish, the case ending can function as a (quasi)-predicate with the stem of the word as an argument. In story-telling, these independent noun phrases seem to function as a strong syntactico-stylistic device which can be used to structure the story into different phases.

There is no simple way of finding the rules concerning the use of various syntactic structures in different story parts. Instead of broad generalizations, it is suggested here that each story forms a (syntactic) micro world of its own: within one story, the syntactic structures can be seen as a set from which the structures used are chosen. This set may vary from story to story.